

БЕЛАРУСКАЯ КАМАГЕНА

Як аднавіць нашыя соты?

У вярхох Эўфрату некалі існавала дзяржава Камагена, якая здабыла сабе незалежнасць пасля распаду імперыі Аляксандра Македонскага. Яна месцілася паабапал вялікае ракі і кантралявала адну з істотных пераправаў празь яе. Камагена, якой уладарыла грэка-пэрсідзкая дынастыя, шмат стагодзьдзяў утварала буфэр паміж Рымам і Парфіяй. Для іх яна была жаданай здабычаю, але ўменьне лявіраваць і шчодро задорваць ратавала камагенцаў ад суседзяў. У 64 годзе цар Антыёх нават здолеў заключыць з Пампэем дамову, якая гарантавала Камагене недатыкальнасць.

Малавядомая сёньня Камагена некалі была месцам сустрэчы розных цывілізацыяў. Тут сыходзіліся і зьмешваліся культуры Захаду і Ўсходу. Пантэон камагенскіх багоў быў даволі пярэсты. Эліны прынеслі сюды культ Зэўса і Апалёна, пэрсы – Мітры ды Ахура-Мазды. Больш за тое, у міталёгіі камагенцаў багі розных народаў зьмешваліся, атрымлівалі дадатковыя імёны, і кожны зь іх атаясамліваўся зь некалькімі.

Пасля дамовы з Рымам цар Антыёх вырашыў і сябе далучыць да нябеснага пантэону. Ён быў малады і фанабэрысты. З матчынай лініі – нашчадак Аляксандра, з бацькоўскай – славурых Ахэмэнідаў.

На гары Німруд-Даг, што ўзносілася над сталіцаю Камагены Самасатай, цар загадаў пабудаваць велізарнае капішча ўсім багам, дзе выбіць словы: «Я, Антыёх, узвёў гэтую сьвятыню, каб уславіць сябе і сваіх багоў». Гэта было ў 62 годзе.

На вяршыні гары вышынёю тры тысячы мэтраў былі высечаныя ў скалах тры вялікія тэрасы. На верхняй стаялі пяць калёнаў вышынёю зь пяціпавярховы дом. Тэрасы былі багата аздобленыя барэльефамі, якія ўслаўлялі цара

і ягоную сям'ю. Кожную з тэрасаў ахоўвалі мармуровыя львы і арлы.

Пасьля сьмерці Антыёха падданыя збудавалі яму пяцідзсяцімэтровую піраміду зь зіхоткага мармуру.

У 72 годзе Камагена была разрабаваная рымлянамі і далучаная да імперыі. Вось і ўсё.

На вяршыні гары Німруд-Даг засталіся закінутыя і забытыя багі розных цывілізацыяў. Сакавітая і дасканалая плястыка статуяў і барэльефаў – праца лепшых майстроў з розных краінаў Захаду і Ўсходу – засталася шэдэўрам для самой сябе. Уразьлівы ансамбль позьняга элінізму сузірала адно неба.

Ізноў сьвет дазнаўся пра яго існаваньне толькі ў 1882 годзе, калі на Німруд-Даг падняліся нямецкія і турэцкія археолягі. Але толькі ў 1953-м сучасная тэхніка дазволіла амэрыканцам прыступіцца да комплекснага дасьледаваньня гэтага ўнікальнага месца.

Гісторыя Камагены міжволі прыкладаецца ў маёй сьвядомасьці да Беларусі. Колькі такіх Німруд-Дагаў у нашай культуры – загубленых, панішчаных, забытых здабыткаў высокай цывілізацыі – той, якая існавала тут да расейскага нашэсьця?

Бажніцы ўсіх канфэсіяў, палацы вялікіх магнатаў – часам іх не засталася нават на старонках кніг. Калі я ўглядаюся ў старыя гравюры і здымкі, мяне ахоплівае тое ж здзіўленьне, якое адчувалі, мабыць, тыя нямецкія адкрывальнікі Німруд-Дагу. Вельмі цьмяна ўяўляецца сёньня, для каго і хто ствараў Асташынскі збор пад Наваградкам, Беразьвецкую царкву ў прадмесьці Глыбокага альбо Фару Вітаўта ў Горадні. Цяжка сёньня спасьцігнуць, чаму ў такой глушы, як Валынка (сёньня Верхнядзьвінскі раён Віцебскай вобласьці), быў калегіюм з сваёй прафэсурай, з опэрным тэатрам, а ў маленькім Еўі (сёньня горад Вевес у Літве) друкаваліся кнігі.

Беларусь стагодзьдзямі ляпілася паводле прынцыпу сагаў – з мноства замкнёных ячэек. Для гэтага стваралася дыфэрэнцыяльнае грамадзтва. У матэрыяльнай культуры гэта ўвасобілася

ў татальным «замкавым» прынцыпе дойлідства амаль для ўсіх тыпаў будынкаў.

Гэтак жа сотападобна выглядала кожнае места й мястэчка, дзе кляштары й палацы ізаляваліся ад вонкавага атачэньня і адначасова зьнітоўвалі ўвесь арганізм паселішча. Падобна, што і славуная талеранцыя не дэтэрмінавалася ў нашым мэнталітэце, а высноўвалася як *ratio*, як спосаб выжываньня. Гэтае сотавае *status quo* трымала, праўда, адна звышыдэя – ідэя Дзяржавы, што бараніла кожнага і вызначала кожнаму яго дзялку. За такую магчымасьць існаваць гэтую дзяржаву баранілі людзі ўсіх станаў і канфэсіяў. Калі ж зьнешнія фактары (акупацыі) клаліся на адзін бок шалюў, вынікі былі катастрафічныя.

Прычынаю катастрофаў становілася не сама разнастайнасьць вераў і станаў, а разлом сотавае структуры ненатуральным шляхам. Як і ня політэізм Камагены зрабіў яе ахвяраю чужой імперыі.

Для мяне істотна іншае: шматстайнасьць культуры дазволіла невялікай Камагене стварыць вышэйшы ўзор цывілізацыі, узяняць мастацтва на небасяжную вышыню. Урэшце, што мне да астатняга! Дарэчы, камагенцы карысталіся паслугамі майстроў-добраахвотнікаў, бо, прынамсі, ня мелі такой колькасьці рабоў, як іхнія суседзі.

Беларусь здавён уяўляла сабою сыстэму ўзаемазвязаных замкнёных структураў (станы, канфэсіі, этнічныя меншасьці). У нетрах гэтае сыстэмы высьпявала й сама беларушчына – як адна зь ячэек. Праз адсутнасьць фактычных межаў яна ня стала ідэяй Дзяржавы ў дзяржавах ня цалкам сваіх альбо цалкам не сваіх. Ахапіць усе «соты» яна ня здолела нават пры такіх умовах, калі фразэалёгія беларушчыны становілася легальнай (міжваенная Польшча) альбо нават афіцыйнай (беларусізацыя ў БССР), таму што яе атачалі ўсё тыя ж эзатэрычныя ячэйкі грамадства (традыцыйны рэгіяналізм, чынавенства й інтэлігенцыя, выхаваньня ў палёх суседніх культураў, вялікая колькасьць прадстаўнікоў нацыянальных меншасьцяў (да вайны), паўтузіна канфэсіяў).

Сацыялізм толькі прыхаваў традыцыйную структуру беларускага грамадства, дадаткова ізаляваўшы яе ад вонкавага сьвету. Апошняя вайна адно напамніла пра яе шматскаладовасьць, здэнатаваўшы жорсткую канфрантацыю як на саветызаваным усходзе, так і на захадзе Беларусі, дзе адчайная рэзыстэнцыя разнамасных фармаваньняў набывала характар грамадзянскае вайны.

Наколькі непераадольнымі аказаліся сьцены карпаратыўных ячэек, сьведчыць і сёньняшні стан нашае культуры, дзе архітэктура і кіно, жывапіс і тэатар ніяк не зьліваюцца ў адну музыку, а гучаць нястройным хорам.

Незалежнасьць прынесла зусім новае тло, на якім павінна дзеіць беларуская грамадства. Насуперак чаканьням, ячэйкі пачалі адраджацца зь небывалаю хуткасьцю, пачалося аднаўленьне «сотаў». Кожны займае свае. Апроч старых, адсунутых было ў далёкія куты (рэлігійныя ды этнічныя традыцыйныя суполкі), зьяўляюцца і структуруюцца новыя групы з калектыўнай сьвядомасьцю («чарнобыльцы», «аўганцы», «яцьвягі» ды іншыя). Тут нічога новага не адбываецца, ідзе замена непапраўна зьнявечаных альбо зьніклых групаў.

Усе полюсы ўраўнаважваюцца. Ізноў большасьць дэманструе сваю ляяльнасьць да Дзяржавы. На гэты раз беларускай. Навыперадкі пералічваюцца заслугі (шляхты, татараў, вуніятаў) перад бацькаўшчынай, перад Беларусьсю.

Наша Камагена ў стане падняцца толькі праз гэты шлях. Бо ніколі раней і ніколі пасья ніхто ня зможа засвоіць і зьберагчы ўвесь комплекс колішняе цывілізацыі ў Беларусі, ідучы толькі з пункту А.

Ці то праваслаўныя, ці то кальвіністы, абіраючы сабе аргумэнты, мусяць засвойваць і рэанімаваць зь мінуўшчыны свае. І справа ня ў большасьці або меншасьці, а ў справах. Скажам, у справах Буднага...

Чын несавецкае беларушчыны быў справаю меншасьці ня толькі ў колькасным сэнсе. У ім нібы факусавалася ўся папя-

рэдняя традыцыя станавае і канфэсійнае разнастайнасьці – зразумела, у неадэкватнай прапорцыі рэальнаму становішчу ў Беларусі. «Чужасьць» паходжаньня кампэнсавалася кампэтэнцыяй адраджэнцаў, дзякуючы якой яны сталі ў сярэдзіну порыстае структуры беларускага грамадства. Гэтая дасьведчанасьць якасна зьмяніла падыходы да культуры і палітыкі. Меншасьць «чужаніцаў» і стварыла тое, што мы называем Беларусьсю.

Порыстая структура беларускага грамадства лёгка, як квач, усмоктвае чужыя ўплывы, мову, моду. Але гэтак жа лёгка і выпускае іх зь сябе. Прыклад Заходняе Беларусі ў гэтым сэнсе найбольш красамоўны (русіфікацыя, анямечваньне, апалячваньне, зноў анямечваньне, саветызацыя). Чаму Беларусь не набрыняла беларушчынай? Таму што яе носьбіты, прапагнаваўшы дадатковы вэктар разьвіцьця, былі ня ў стане раней і ня могуць сёньня выйсці за межы сваіх праструктураў (паходжаньне рэгіянальнае, станавае, канфэсійнае...). Калі не зьляпіць з сотаў адзіны кавалак воску, Беларусь застанецца, як і было раней, сыстэмаю ўзаемазвязаных, але замкнёных структураў. У Індыі гэта назвалі б каставасьцю. Гарантыяй жыцьцёвасьці такой сыстэмы ёсьць агульны інтарэс мноства групаў захаваць сваю недатыкальнасьць звонку.

Этнічная Расея выкінула сваіх старавераў у нетры Азіі і Поўначы. Знайшлі яны прытулак і ў Беларусі. Чаго ім было чакаць ад маскоўшчыны? Жыды натуральным чынам жылі ў Беларусі да XX стагодзьдзя. Разбурэньне іхнай структуры зноў жа прыйшло звонку.

Чаго сёньня могуць чакаць ад Усходу чарнобыльцы, калі іхныя праблемы там што кропля ў моры? У Расеі імкнуцца забараніць прапаганду неправаслаўных канфэсіяў на «кананічных» землях. Што там шукаць беларускім пратэстантам?

Як раней, так і сёньня беларуская дзяржаўнасьць яшчэ мае патэнцыійныя магчымасьці для значна большай свабоды выбару, чым суседнія нацыянальныя мадэлі. Гэта, бадай, найгалоўная вартасьць нашае сацыяльнае традыцыі: усведамленьне

нацыі як сумы меншасцяў, дзе роля кожнага прапарцыйная вартасці ягонага ўкладу.

Як і раней, носьбітам беларушчыны ёсць абсалютная меншасць. Сёння яна імкнецца да экстрэмізмунага пашырэння – і адразу пачынае дзяліцца. Гэты працэс, гэты сотавы прынцып гістарычна натуральны, бо і сама беларуская спадчына, да якога апэлюе гэта меншасць, мае не адну мадэль «беларушчыны» (параўнаем Веткаўшчыну і Браслаў, кальвінізм і вуніяцтва і г. д.). Сабраць іх пад адною страхою можна толькі праз рупнасць спадкаемцаў асобна кожнае з гэтых мадэляў. Адзіным гарантам на тое мусіць быць Беларуская Дзяржава, ідэяі захавання якога будуць прасякнутыя ўсе беларускія структуры.

КАМУНІКАТ.ОРГ